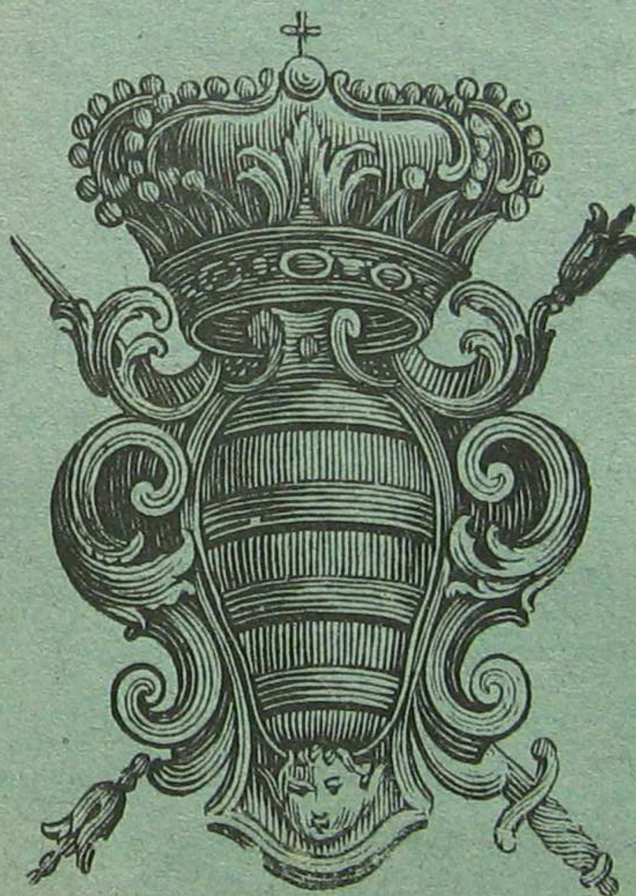
O. AMBROZ BAČIĆ, Dominikanac.

Euharistične Uspomene

iz

Dubrovačke prošlosti.

EUHARISTIČNE USPOMENE

IZ

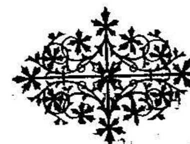
DUBROVAČKE PROŠLOSTI.

Sakupio

prigodom III. euharističnog sastanka u Dubrovniku

O. AMBROZ BAČIĆ

Dominikanac.

Brz. Dubrovačke Hrvatske Tiskare

DUBROVNIK

1909.

NIHIL OBSTAT.

Ragusii 16. Julii 1909.

P. Vinc. Radatović, O. Pr.
Libr. censor.

P. M. Knego O. P.
Libr. censor.

IMPRIMATUR.

Ragusii 16. Julii 1909.

P. Augustinus Gjivanović O. Pr.
Prior Provincialis.

(L. S.)

Br. 619.

IMPRIMATUR.

Od biskupskog Ordinarijata Dubrovnik 16. julija 1909.

† JOSIP Biskup.

(L. S.)

Kroz vijekove.

Malena je bila dubrovačka republika, ali je velika i nepokolebiva bila vjera starih Dubrovčana! — Da ovo nije puka fraza, niti da je to bila tobože njihova politika, »zamašne i nepobitne činjenice«, — kaže K. Vojnović, — »raspršuju potpuno ovakovu sumnju i dokazuju nam, da pokraj oprijeka i sukoba, koje u ostalom nalazimo u povijesti drugijeh katoličkijeh naroda, republika dubrovačka bijaše najiskrenije privržena rimskim papama, i da su joj interesi bili u tijesnom skladu s religioznim osvjedočenjem«. A onda malo poslije isti pisac nastavlja, kako u tom pogledu, »nestaje svake sumnje, kad se motri, kako se on (Dubrovnik) ponašao unutra svojijeh međa u pogledu katoličke vjere. Uzdržati po svoj državi jedinstvo vjere, skučivši pod ovu XIV. i XV. vijeka nove istočne i zapadne stečevine na Râtu i u Konavlima, bi glavni stožer njezine nutarnje politike, kojemu republika ostade neumoljeno vjerna do zadnjeg daha, u vrijeme, gdje su joj interesi svjetovali, da popušta«. [1]) — I uprav radi ove prave i istinske odanosti Dubrovčana prama katoličkoj vjeri mnogi rimski pape ne nalaze dostatno riječi, da pohvale njihovu odanost i postojanost u tom pogledu.

Nu ako je uopće bila živa i čvrsta vjera starih Dubrovčana; ako su oni uopće duboko osjećali svoju katoličku vjeru, ipak u povijesti Dubrovnika lako je opaziti, da su oni taj svoj duboki vjerski osjećaj osobito isticali što se tiče dogme Oltarskog Sakramenta. Kao što je uopće Euharistija bila uvijek središte kršćanskog života i bogoštovlja, tako napose i za Dubrovčane bila je Euharistija stožer, na kojemu se je oslanjao njihov vjerski javni i privatni život.

[1]) *Dr. K. Vojnović:* Crkva i Država u dubrovačkoj Republici. (Preštampano iz knjige CXXI. Rada jugoslavenske akademije z. i u.) — U Zagrebu 1895. Str. 143-144.

Povijest vjerskog života starih Dubrovčana može se kazati, da je većinom povijest čašćenja Isukrsta u Oltarskom Sakramentu. Čašćenje Isukrsta u Euharistiji isprepleteno je sa javnim i privatnim životom starih Dubrovčana; suviše mnoge zamašne povijesne zgode u tijesnom su odnošaju sa Isukrstom u Oltarskom Sakramentu. Mnogom modernom čovjeku ovo će možda čudno zvučiti, ali je ipak to povijesna činjenica!

Poput onih tvrdih i nepomičnih hridi, na kojima je sagrađen njihov grad, i vjera starih Dubrovčana u realnu nazočnost Isukrstovu u Oltarskom Sakramentu ostala je kroz vijekove stalna i nepomična. — Bilo je doba, kad se je i to kušalo, da se uništi vjera Dubrovčana u realnu nazočnost Isukrstovu u Oltarskom Sakramentu, ali svi ti pokušaji i navale razbiše se o stalnost i nepokolebivost njihove vjere, kao što se razbijaju oni silni morski valovi o one visoke kamenite hridi, što njihov grad okružuju. — Bilo je doba, kad se je kušalo, da se heretičnim zabludama o Euharistiji pomuti čistoća vjere starih Dubrovčana; ali njihovo vjersko obzorje ostalo je sajjno i čisto uvijek, kao što je sajjno i čisto njihovo južno nebo iza kiše u jeseni!

Dubrovčani nijesu samo vjerovali u realnu nazočnost Isukrstovu u Oltarskom Sakramentu, nego su oni toj svojoj vjeri davali oduška na razne načine. U tu su se svrhu i samom lijepom knjigom služili. Njihovi neumrli pjesnici, koji našu književnost toli obogatiše i ovjekovječiše, i u tom pogledu ne zaostadoše. Mnogi od onih pjesnika, proniknut živom vjerom, opjevao je Isukrstove euharistične slave, te nam tim ostavio još jedan dokaz za vjeru svojih sugrađana.

Sve ove uspomene da u kratko istaknem prigodom *euharističnog kongresa,* koji će se do koji dan držati ovdje u Dubrovniku, bila bi uprav svrha ove moje radnje. Ovim načinom dokazalo bi se, kako **euharistični kongres u Dubrovniku nije drugo nego nastavak vjerskih tradicija starog Dubrovnika u čašćenju Isukrsta u Oltarskom Sakramentu.** Sve pak imalo bi služiti, da oživi vjeru i ljubav prama Isukrstu kod današnjih Dubrovčana.

I.

Teoforične procesije i čašćenje Euharistije u starome Dubrovniku.

Dan, u kojemu Crkva katolička najviše razvija svoj sjaj, da iskaže počast Isukrstu u Oltarskom Sakramentu, jest *Tijelovo.* — No i ako je vjera u realnu nazočnost Isukrstovu u Euharistiji stara koliko i sama Crkva; i ako je čašćenje i obožavanje Isukrsta u Oltarskom Sakramentu skupa sa Crkvom katoličkom niklo, ipak blagdan Tijelova tek je poznijeg postanka, — on je tek iz XIII. vijeka. Tako i procesija, koja se na Tijelovo obavlja, postala je općenita tek u XIV. vijeku. — Koli blagdan, toli procesiju i Dubrovčani počeše već zarana svečano obavljati. Razni ih uzroci na to potaknuše; ne samo naredba Crkve, nego i druge prilike bile su povodom tomu slavlju.

Procesija na Tijelovo po svoj prilici još zarana počela se je obavljati i u Dubrovniku već u XIV. vijeku, jer prvom polovicom XV. vijeka, t. j. godine 1422. vidimo je u običaju. Nu one godine jedna zgoda dade povoda, da se je od onda u buduće počela sjajnije i veličanstvenije obavljati.

Već od 23. aprila g. 1421. strašna, kužna zaraza nemilo je harala i u gradu i u pregrađima. Da je tu bilo jada i nevolje, ne treba ni da spomenem. Al na 11. junija g. 1422. uprav na dan Tijela Gospodinova, ona užasna zaraza najednom iznenada prestane. — Ova zgoda dade Senatu povoda, da se je nakon dva dana sastao u Veliko Vijeće, te izdao naredbu, kojom određuje, da se u buduće što sjajnije bude obavljala procesija na Tijelovo. Radi znamenitosti ove naredbe donosim je doslovce u prijevodu. Evo je!

»Od poroda Gospodinova godine 1422. dana 13. junija. U Velikom Vijeću, u kojemu je bilo 96 vijećnika, bilo je zaključeno i potvrđeno po 93 kako dolje, naime:

»Imajući obzira na blagdane našeg Gospodina Isukrsta, koji je izvrsniji od ostalih blagdana i koji se ima častiti dostojnije nego ostali blagdani, kako vidimo. da čine dobri i izvrsni kršćani po ostalim izglednim gradovima; da Svemogući Gospodin po svojem milosrđu i milosti bude uzdržat i ovaj grad u zdravlju, u dobrom stanju i mirnoj upravi uvijek s dobra na bolje, ustanovljujemo i naređujemo, da na dan blagdana Tijela Gospodinova svake godine za uvijek ono jutro moraju doći i sakupiti se u našu katedralku sv. Marije sve procesije, svećenici i svi redovi, a gospodin knez, koji bude za ono doba, narediti će, da se zvonom zove Veliko Vijeće: i tako sakupljeni svi će otići u sv. Marije noseći u rukama užežene duplijere. I kad se bude odanle uputila procesija sa Tijelom Gospodinovim, pratiti će Ga sa užeženim duplijerima u rukama, kako gore, i proći će kroz onu ulicu, kako je običaj, dok se ne vrate u crkvu sv. Marije gori označene. Svi duplijeri, što bude nosio gospodin knez i naši *salariati* (doktori iz Italije), koji nose duplijere i na dan sv. Vlaha, ili koji drugi stranac, te ga je možda pozvalo Malo Vijeće, — biti će na trošak naše općine i od dvije librice svaki, osim onoga, što će ga nositi gospodin knez, koji neka bude od tri librice. Ovi duplijeri moraju se pokloniti crkvi sv. Marije; a 40 duplijera gorjeti će za vrijeme velike mise. Duplijeri pak, što budu nosili oni od Velikog Vijeća, kupiti će svaki od njih na svoje troškove, a biti će barem od jedne librice ili više, kako će im se sviđati i pratiti će Tijelo Gospodinovo, kako je gori kazano, sve dok se ne povrati u sv. Marije. Svi ovi duplijeri razdijelit će se na četiri dijela. Od ovih dijela jedan neka bude za gospodina nadbiskupa grada Dubrovnika; drugi dio neka bude za kapituo kanonika sv. Marije; treći dio neka je crkvi sv. Vlaha, a četvrti neka bude za regule, t. j. za redovnike Dominikance i Franjevce. Ko bi se pak ogriješio ob ovo, te ne htio doći ili donijeti duplijer, kako se gori kaže, upasti će u kaznu od pet perpera, a to svaki prekršitelj od onih, koji bude u Dubrovniku, te se ne bude mogao opravdati, a po trgu ide; zahtijevajući, da nijedan od onih, koji budu noć prije blagdana spavali u gradu, ne iziđe iz grada, prije nego bude duplijera nosio. Ako pak ko-

god od Malog ili Velikog Vijeća ne bude mogao doći radi kakve bolesti, a ne bude se opravdao ili sam ili po komu drugomu, zaklinjući se zakletvom, da nije mogao doći radi bolesti, dotični nek se namah upiše kao dužnik naše općine svote od pet perpera, koju će svotu gospodin knez namah utjerati; i rečenom gospodinu knezu ne će se dati doznaka njegove plate, ako ne bude prije utjerao onu svotu, uvjeravajući po svojoj savjesti, da ne zna više za nikoga, da je prekršio, osim onih, od kojih je utjerao«. [1])

Da su se ove naredbe Dubrovčani vjerno držali i da su je namah u djelo stavili, imamo očevidnog i vjerodostojnog svjedoka, koji nam to vjerno pripovjeda, i to uprav 18 godina iza one naredbe. — G. 1430. bijaše došao u Dubrovnik kao učitelj lijepijeh znanosti *Filip de Diversis de Quartigianis* iz Luke (Lucca) u Italiji. Nakon deset godina svoga boravka u Dubrovniku i to uprav godine 1440. izdade djelo o Dubrovniku, u kojemu opisuje i procesije, koje su se obavljale za njegovo vrijeme u Dubrovniku. Između ostalih opisuje i onu na Tijelovo; te tu imamo, po svoj prilici, prvi opis procesije, koja se je u Dubrovniku obavljala na Tijelovo. Iz njegovog opisa, kako rekoh, vidi se, da se je naredba od g. 1422 vjerno opsluživala. Puštam, da on pripovijeda:

»Treća sjajna, veličanstvena i pobožna procesija obavlja se na blagdan Presvetoga Tijela Gospodinova Našega Isukrsta, te koju se ja ne ustručavam da nazovem i kažem najljepšom.

»Prije svega pospu se sve glavnije gradske ulice mirisavom kaduljom. Uz to knez i Vijeće pozivlje na procesiju *salariate* (doktore iz Italije) i strane trgovce, za koje cijene, da su dostojni te časti. Na procesiju dolaze svi članovi Velikog Vijeća. Državnim činovnicima (salariatis) i strancima Senat dava svijeće iz javnog erara, dočim plemići kupuju ih na svoj trošak.

»Pošto su se svi redovnici sakupili u glavnoj crkvi, tad gospodin knez, strani pozvanici i plemići dva i dva idu u crkvu uz zvuk trubalja i svirala, a pred njima stupaju javni poslužnici noseći velike svijeće. Tad sa velikog oltara silazi presvjetli nadbiskup noseći u rukama Hostiju svetu, Hostiju našeg Spasa, biva Tijelo Gospodinovo u nekom shraništu od kristala i ulazi

---

[1]) Vidi dokumenat A.

pod drvenu nebnicu, koja je pokrivena prekrasnom aleksandrijskom svilom ili grimiznim baršunom. Oko ove nebnice, što podržavaju svećenici, nose velike svijeće a djeca naokolo zvone zvončićima. Sprijeda idu redovnici i svjetski svećenici, te pjevaju pjesmu, koju je sastavio učitelj sv. Toma iz Akvina, Prop. Reda, u čast ovog Presvetog Sakramenta tako sveto, tako pobožno, tako božanstveno, da se bolje ne može.

»Iza Presvetog Sakramenta dolazi gospodin knez u sredini dvaju učitelja, koji su na državnoj službi (salariati); onda dolaze strani trgovci skupa sa plemićima dva po dva, tako da je svaki stranac uljudno praćen od jednog vlastelina. Iza svih ovih pak dolazi ostalo veoma veliko mnoštvo plemića i pučana jednoga i drugoga spola.

»Ovim označenim redom ostavljaju katedralku i prolaze kroz ulicu, — koja, i ako je napučena i plemićima i bogatim pučanima, ipak jer na kraju ima dosta papučara, koji ondje rade, zove se ulica papučarâ —, i izlaze na česmu, te je pokraj samostana sv. Klare. Onda dolaze na trg (Placa), preko kojeg se vraćaju natrag. Mnoštvo naroda, koji za procesijom ide, skoro je neizbrojno; jer kad gospodin knez, koji ide iza Presvetog Sakramenta, dođe do općinske Luže, mnoštvo ženskog svijeta još se cijelo ne vidi na Placi.

»Vas ovaj narod pritegla je u Dubrovnik slatkost mira, kojim ovaj grad obiluje. Svi oni, koji saučešćuju, mnogo puta padaju na koljena, prigiblju glave i klanjaju se Presvetom Tijelu Gospodinovu. — Ne ustručavam se kazati, da je ovo najpobožnija i najljepša svečanost, što Dubrovčani u svojoj pobožnosti svetkuju; a i pravedno je i dostojno radi nazočnosti našeg slavnog Spasitelja, koji je svečanost svih svečanosti i Svetac nad svecima«. [1])

Godine 1463. zaprijeti opet Dubrovniku skrajna propast! Muhamed II. bijaše naumio, da podvrgne i Dubrovnik pod svoju

[1]) Djelo je objelodanio *V. Brunelli* pod naslovom: Philippi de Diversis de Quartigianis Lucensis Artium Doctoris eximii et Oratoris: *Situs Aedificiorum Politiae et laudabilium consuetudinum inclytae civitatis Ragusij.* — Zara 1882. Opis nalazi se na str. 100. — Rukopis istog djela hrani se i u biblioteci dominikanskoj u Dubrovniku, samo je poznijeg postanka i sadržaje mnogo varijanata.

vlast. Već Carigrad bijaše pao u njegove ruke; već su Bugarska, Srbija, Bosna stenjale pod turskim kopitom; još malo pak će i Dubrovnik oćutjeti žig Muhamedova biča; još malo pak će nestati i njihove slobode! ... Dubrovčani shvatiše vrlo dobro svoj položaj; stoga se obratiše na sve strane za pomoć; ali malim, ili bolje nijednim uspjehom! Što im sad drugo preostajaše? Ništa, nego se uteći Onomu, koji drži u ruci i srce kraljevo! Zato i sve svoje pouzdanje postaviše u Boga — u Isukrsta. Već nazad nekoliko godina oni bijahu oćutjeli Njegovu pomoć; oni bijahu vidjeli, kako ih On g. 1422. bijaše oslobodio od kuge i kako im bijaše povratio radost i veselje; i sad dakle u ovoj skrajnoj potrebi oni se opet obratiše k Njemu, da im On očuva slobodu i da ih izbavi od toli silna i kivna neprijatelja.

One godine približivao se je blagdan Tijela Gospodinova a međutim tjeskoba i nevolja svakim je danom postajala sve viša. Senat dakle naredi, da se uoči Tijela Gospodinova mora strogo postiti, eda im se tako Isukrst smiluje. Sutrašnji blagdan i procesija moraju se što svečanije i pobožnije svetkovati i tim činom sve povjeriti Isukrstu, koji će ih znati pomoći i obraniti.

Kao prošlih godina, i onoga se je dana svečano obavljala procesija na Tijelovo. Svi svećenici, svi vijećnici na čelu s knezom, vas puk učestvovaše u procesiji. Sjaj i veličanstvo po obićaju se je razvijalo; nu ipak uza sve to bila je puna tuge i žalosti ona procesija! Sa svih strana čulo se je jaukanje i plakanje. Duboki uzdasi pomiješani vrućim suzama, svakomu su se iz grudi izvijali. [1]) A kako i ne bi! Užas i trepet, koji bijaše zavladao po balkanskom poluotoku, eto se je približio i njihovim vratima; jauk i lelek tužne raje dopire i do njihovih ušiju; još malo možda i nestat će njihove slobode; i njihovim će ulicama odjeknuti jauk i lelek; bijesno Ture i njihovim će gradom zapovijedati! — Nu uz svu ovu žalost i jaukanje ipak ne bijaše malaksala nada Dubrovčana; oni su se ipak uzdali u svoga Boga — u svoga Kralja, da ih On ne će zapustiti, da će im On u pomoć doći. I u istinu njihova se nada ne izjalovi! Onog istog

[1]) »Ragusinus populus ea ipsa die coram Augustissimo Christi Corpore In praeces et lacrymas effusus miserabile sui spectaculum praebuisse fertur«. — *P. Seraphinus M. Cerva* Ord. Praed. *Sacra Metropolis Ragusina.* Tomi Primi Pars Tertia, pag. 9. Rkp. u dominikanskoj biblioteci u Dubrovniku.

dana dogodi se nešto neobično, nenadano! — Kralj euharistični bijaše došao u pomoć svojim podanicima!

Onog dana iznenada bane u Dubrovnik turski vijesnik, koji javi, da Muhamed želi, da mu Dubrovčani pošalju svoje poslanike. Muhamed ne će više na Dubrovnik, jer da mu se je prikazao neki starac i zagrozio mu se smrću, ako ne odustane od svoje namjere, da osvoji Dubrovnik. — Kaže se, kad je poslije Muhamed vidio sliku sv. Vlaha, da je ustvrdio, da je to bio upravo onaj starac, što mu se je zagrozio.

Ne prođe dakle mnogo, i Dubrovčani u istinu poslaše svoje poslanike Muhamedu. Ovaj, inače surov i ponosit radi svojih pobjedâ, lijepo ih primi i osokoli još ljepšim nadama, a potom vrati se natrag u Bugarsku. [1])

Ova zgoda uzbudi još veću harnost Dubrovčana prama Isukrstu u Euharistiji. Njima je sad jasno bilo, da svoju slobodu imaju da zahvale euharističnom Kralju, koji im je tako očito u pomoć priskočio. Sad je trebalo, da mu tu harnost javno posvjedoče za sva buduća vremena. I oni to učiniše! — Tek što stvari bijahu uređene i pogibao konačno uklonjena, Senat se sastane na 8. junija g. 1465. i odluči, da se za sva buduća vremena mora postiti uoči Tijela Gospodinova; s toga u onaj dan ne smije se klati niti prodavati meso. Zato neka se zamoli vikar nadbiskupov, da naredi, da se u gradu i u cijeloj biskupiji taj post opslužuje. Sam pak blagdan Tijela Gospodinova mora se najsvečanije svetkovati; jer ako su na to dužni svi kršćani, osobito je na to dužan njihov grad, koji je svojim očima vidio, kako je kuga u onaj dan u njemu prestala i koji je također vidio, kako je okrutni njihov neprijatelj Muhamed, car turski, dok je brzao na njihovu propast i hlepio za njihovom krvi, u onaj dan iznenada promijenuo svoju namjeru. *»Stoga onaj post mora se opsluživati takovom brigom, da uspomena tolikih dobročinstava i čudesa prođe na naše potomke za sva buduća vremena, i da se i u buduće naš grad može ufati, i postignuti još više pomoći po milosrđu Onoga, na čigovu je čast i slavu rečeni blagdan odredila Crkva«.* [2])

---

[1]) Cerva: o. c. str. 9.
[2]) Vidi dokumenat B.

Nego Dubrovčanima ovo još nije bilo dosta! Svome euharističnome Kralju oni su htjeli još na jedan način iskazati svoju počast i odanost i time ovjekovječiti svoju harnost prama Njemu. — Iz opisa procesije na Tijelovo, što sam prije naveo iz *Filipa de Diversis*, znamo, da su na onoj procesiji nebnicu (baldakin) nosili svećenici. Od sad unaprijed tako ne će biti! Onog istog dana, u kojemu Senat kao za vječnu uspomenu harnosti naređuje post uoči Tijelova, odlučuje također kao znak poniznosti i odanosti prama Isukrstu u Oltarskom Sakramentu, da će u buduće u onoj procesiji nositi nebnicu knez i vijećnici; a desi li se, da u gradu onog dana bude i drugih odličnih katoličkih stranaca, knez će ih i Malo Vijeće — ako im se svidi, — zamoliti, da bi i oni nosili nebnicu. [1])

Mnoge elementarne nezgode prvih godina XVI. vijeka pohodiše Dubrovnik. Osobito sjevernjak, (bura), tako je dugo bijesnio, da je mnogo štete nanio. Lađe porazbijane, stabla izguljena, kuće razorene, dapače i sami gradski zidovi oštećeni: to je bila posljedica onih nezgoda. [2]) Ali vrhunac svih ovih nesreća bila je neka strašna kužna zaraza, koja nemilo počne u gradu harati mjeseca januara 1506. Prama onomu, što kaže *O. Cerva*, u onoj su zarazi poginuli 45 vlastelina, 29 vladikâ 1500 drugih građana. [3]) — Nego oko Tijelova i one godine kužna zaraza prestane. Dubrovčani odahnuše! I ova zgoda dade im povoda, da iskažu svoju harnost Isukrstu u Oltarskom Sakramentu. Autentični zaključak Senata nije mi poznat; nu O. nas *Cerva* uvjerava, da je Senat odredio, da se u buduće još svečanije nego prije obavlja procesija na Tijelovo. [4]) Odrediše dakle, da trgovci u buduće svojom robom iz dućana okite put od katedralke pak sve preko Place *(per totum nundinarium forum)*, onaj put naime kuda je imala da prođe procesija. Suviše vrata dućana, prozori i zidovi kuća naresit će se zastorima i ćilimima, a cijeli put će se posuti cvijećem i mirisavim travama. Svi pak plemići, koji imaju glas u

---

[1]) Vidi dokumenat C.
[2]) Cerva: o. c. str. 230.
[3]) Id. str. 231.
[4]) Id. str. 231. »Senatus consulto statutum, ut solemnior, quam antea ... festo die supplicatio haberetur«.

Velikom Vijeću, pošto se budu sakupili u vijećnicu, primiti će po kitu cvijeća, koje će im se dati na trošak javnog erara. Koji bi bio pak od njih zdrav, a ne bi došao na procesiju, platiti će globu od 25 perpera. Dok bude pak procesija gradom prolazila, pucati će topovi *(muralia tormenta)* u znak radosti i veselja sa gradskih zidina.

Ove odredbe i ustanove glede procesije na Tijelovo vjerno sù se obdržavale još i u XVIII. vijeku, kako nas to uvjerava isti *O. Cerva,* očevidni svjedok; samo primjećuje, da trgovci više ne kitiše put robom, a to da je prestalo g. 1667., to jest iza potresa.[1])

U ovim uspomenama eto vidimo cijeli razvoj teoforične procesije na Tijelovo u Dubrovniku i to sve skoro do njegova pada. Ove uspomene o procesiji na Tijelovo jasno nam govore o ljubavi i harnosti starih Dubrovčana prama Isukrstu u Euharistiji; ove uspomene jasno svjedoče njihovu tvrdu vjeru u realnu nazočnost Isukrstovu u Oltarskom Sakramentu.

Sjajnu teoforičnu procesiju nijesu samo Dubrovčani obavljali na Tijelovo, nego još i na nekoje druge dane u godini iskazivahu oni javnu počast Isukrstu u Oltarskom Sakramentu po ulicam svoga grada.

Najprije spominjem onu, što se obavlja u *Veliki Petak.* I ova procesija obavljala se je sjajno, te bi učestvovao skoro cijeli puk dubrovački. Još u XVIII. vijeku držala se je oko tri sata poslije podne, a u njoj bi se nosio Presv. Sakramenat pokriven bijelim velom. *O. Cerva* misli, da ova procesija u Veliki Petak potječe već iz XIII. vijeka, a to iz dobe nadbiskupa Leonarda.[2]) Nu vjerojatnije je, da je mnogo poslije postala. *Filip de Diversis,* kojega već gore spomenuh, opisujuć javne procesije, koje su se u Dubrovniku obavljale za njegova doba, — a to je polovicom XV. vijeka, — nju ne spominje, što zaista ne bi bio propustio, da je već onda opstojala.

Druga je procesija *od 6. aprila.* Uzrok joj je ona užasna nesreća, što zadesi Dubrovnik g. 1667. uprav na 6. istog mjeseca. Onaj užasni potres, tako kosne stáre Dubrovčane, da se

[1]) Id. str. 232.
[2]) Id. o. c. Tomus Primus str. 128, 129.

zavjetovaše za uvijeke u onaj dan obavljati procesiju po gradu sa Presv. Oltarskim Sakramentom. I ovdje nijesam našao odluku ovog zavjeta; ali se je, po svjedočanstvu *O. Cerve,* već nastajne godine ova procesija počela obavljati i tako slijedi do danas.[1]) Ne manjim sjajem i veličanstvom nego na Tijelovo vršila se je ova procesija, dapače tu vidimo nešto, što obično u drugim teoforičnim procesijama nije bilo. Dakako uz kler dolazio je i knez sa vijećnicima noseći goreće svijeće; na procesiji se je isti sjaj razvijao; ali to je bilo neobično, da se je u procesiji nosila slika Gospe od Porata, Pelenica Gospodinova i drvo presv. Križa a onda je dolazio Presv. Sakramenat pod nebnicom, što su je nosili plemići. Kako rekoh, i u naše se doba ova procesija obavlja, ali se u njoj ne nosi ni slika Gospina, ni Pelenica Gospodinova, ni drvo sv. Križa.

Treću napokon teoforičnu procesiju iz prošlosti dubrovačke spominjem onu, te se je vršila i vrši se još i danas u *prvu nedjelju po sv. Trojstvu.* I ako je, da tako rečem, privatne naravi, jer je Dominikanci obavljaju, ipak jer je uvijeke kod nje puk dubrovački mnogobrojan učestvovao, zaslužuje, da i nju istaknem, kao još jedan dokaz čašćenja sv. Euharistije u Dubrovniku. Ova potječe iz druge polovice XVI. vijeka.[2])

Iz onoga, što sam gori kazao o procesiji na Tijelovo, jasno se vidi, da su se Dubrovčani dosta puta u prošlosti u svojim potrebama utjecali Isukrstu u Oltarskom Sakramentu, i tim pokazali svoju ljubav, čast i pouzdanje prama Istomu. Da ovo bolje rasvijetlim, navesti ću još jedan povjesnički dokaz.

Godina 1691. žalosno bijaše započela za Dubrovčane. Zlobom nekih opakih ljudi uviači se kuga u Dubrovnik, koja je

[1]) »Ut porro Numen expiarent, propitiumque Deum rederent, et ut jugis acceptae ex immani illa terrae concussione cladis memoria ad seram quoque posteritatem permaneret, *voti religione se illigarunt Patres* singulis in perpetuum tempus annis VIII. Idus Aprilis publicam habere supplicationem. Haec primum habita anno MDCLXVIII. in hodiernum diem habetur«. — Id. o. c. Tomi Primi pars quinta, str. 208.

[2]) *P. Ser. Cerva:* Monumenta Congregationis Sancti Dominici de Ragusio Ord. FF. Praedic. Saeculum Primum. — Str. 118. — Rkp. u dominikanskoj biblioteci u Dubrovniku.

već od nekoliko harala u Trebinju. Premda onog puta zaraza nije bila jaka, ipak strah, što bijaše svakoga obuzeo, bijaše velik. Namah na početku zaraze Senat bijaše poduzeo najstrožije zdravstvene mjere, ali u isto doba ne bijaše zaboravio, da pokuca na vrata euharističnog Kralja. Na 9. januara bijaše se kuga pojavila, a već na 16. istog mjeseca Senat odlučuje, da se ima učiniti zavjet, da ih Bog oslobodi od one zaraze. — Na 9. dakle januara činit će se uvijeke procesija sa drvom sv. Križa i sa moćima sv. Vlaha a toj će procesiji učestvovati Vijeće Umoljenih sa gorućim svijećama. Kad pak prestane kuga, Malo će Vijeće namah odrediti vrijeme, u kojemu će se za harnost izložiti Presv. Sakramenat za 40 ura na klanjanje i obaviti tri procesije. Prvi dan u prvoj procesiji nosit će se Tijelo Gospodinovo a prisustvovati će cijelo Veliko Vijeće onom svečanošću i običajem kao i na Tijelovo; drugi će dan biti druga procesija, u kojoj će se nositi drvo presv. Križa, slika Gospina, moći sv. Vlaha i slika sv. Filipa Benicija kao odvjetnika Republike a učestvovati će Vijeće Umoljenih; treći dan napokon biti će treća procesija a u njoj će se nositi samo slika Gospina a sudjelovati će Malo Vijeće. Poslije mise pjevat će *»Tebe Boga hvalimo«*, za zahvalu što je Bog od njih zarazu odalečio.[1])

U ovoj prigodi naravno je, da nije zaostala ni crkovna vlast, te je i ona dala shodne naredbe za svećenstvo i puk. Svojim naredbama crkovna je vlast nastojala, da uzbudi u narodu pobožnost i pokajanje, te da tako gane božje milosrđe. Ja ću od onih naredaba spomenuti samo one, kojima je bila svrha, da se puku dubrovačkomu pruži prilika, da se uteče i moli Isukrstu u Oltarskom Sakramentu, i kojim se je prilikama puk dubrovački od srca i pravom pobožnosti poslužio. — Najprije dakle spominjem onu naredbu, kojom se je određivalo, da dok bude trajala kuga, u crkvi sv. Vlaha, — koja je onda bila mjesto katedralke, — mora se svaki dan u tri sata po podne izložiti Presv. Oltarski Sakramenat puku na klanjanje. Na to isto upozoruju se i starješine mjesnih redovničkih samostana, da to učine i u svojim crkvama pred večer. U onim naredbama opredjeljuje se i način, kako župnici imaju da podjeljuju zadnju sv. pričest okuženima. Napokon da se može i za vrijeme najvišeg bijesnila kuge zado-

[1]) Vidi dokumenat D.

voljiti pobožnosti puka prama sv. Euharistiji, određuje se, kako bi se podigla dva pomična oltara, na kojima bi se misa govorila a puk bi ipak tu mogao prisustvovati. Jedan oltar podigao bi se ispod arkada carinare (divone), a drugi na trgu ispred crkve sv. Ignacija.[1]) Već rekoh, da ću samo spomenuti one naredbe, koje se odnose na sv. Euharistiju, te niti spominjem onu glasovitu procesiju, tako zvanu *»od pokore«*, koja se je također kroz ono vrijeme obavila.[2])

Ne prođe mnogo i Dubrovčani izvršiše zavjet za zahvalu, što se Senat bijaše zavjetovao! U juniju one godine obaviše sve one tri procesije. — U pozivu, kojim nadbiskup *Lucchesini* pozivaše puk dubrovački na procesije, između ostaloga kaže: »Više smo nego stalni da će svatko, ko nije zakonito zapriječen, doći na ove tri procesije, da zahvali Previšnjemu Bogu onom hvalom, koju smo Mu dužni, budući Bog nad nama svima pokazao nečuvenim čudom svoje milosrđe.[3])

Napokon samo ću spomenuti, da ni u zadnjim danima repuplike Dubrovčani ne zaboraviše, da se uteču Isukrstu u Oltarskom Sakramentu; njihova pobožnost na to ih je ponovno poticala u onim tužnim danima.[4])

Ljubav i počast Isukrstu u Oltarskom Sakramentu Dubrovčani nijesu samo iskazivali po svojim ulicam, nego također i u svojim crkvama. Preko godine u više navrata u mnogim svojim crkvama Dubrovčani se klanjahu Isukrstu u Oltarskom Sakramentu za vrijeme pobožnosti od 40 ura. Ovu pobožnost vidimo odavna udomljenu u Dubrovniku. G. 1691. vidjeli smo, kako se je Senat između ostaloga bio zavjetovao i izloženje Presv. Sakramenta za 40 ura. Kako *O. Cerva* kaže, ova je pobožnost bila poznata u Dubrovniku već u XVI. vijeku. Ona se je naime sjajno i svečano obavljala u crkvici Rozarija a s velikim saučešćem starih Dubrovčana.[5]) Za vrijeme pobožnosti 40 ura bio je običaj,

[1]) Vidi dokumenat E.

[2]) O tom vidi: *Don N. Gjivanović* u: »Pravoj Crv. Hrvatskoj« br. 18. god. 1905.

[3]) Vidi dokumenat F.

[4]) *Dr. Lujo Vojnović:* Pad Dubrovnika. Zagreb 1908. Knjiga prva na str. 87. Knjiga druga na str. 67.

[5]) *P. Cerva: Monumenta Congregationis etc.* str. 120.

a taj se i danas uzdrži, da se je svakog sata preko dana, dok je Presv. Sakramenat bio izložen, davao znak zvonom. Ovim se je znakom puk opominjao, da se, i ako iz daleka, klanja Isukrstu u Otarskom Sakramentu.[1])

Osim pobožnosti 40 ura bilo je i drugih zgoda preko godine, u kojima bi se Presv. Oltarski Sakramenat izlagao dubrovačkom puku na klanjanje, te se tim pobožnostima nijetila i gajila ljubav Dubrovčana prama Isukrstu u Euharistiji. Navesti ću samo — radi kratkoće — one zgode, u kojima bi se preko godine javno izlagao Oltarski Sakramenat u crkvi otaca Dominikanaca: po čemu će se moći razabrati, kako je cvjetala i kod drugih crkava Dubrovnika ljubav i počast prama euharističnom Spasu.

Najprije izlagao se je Oltarski Sakramenat u crkvi Dominikanaca na *prvi od godine*, a to od velike mise do večernje. Ovom pobožnošću pružala se je puku prilika, da pod zaštitom euharističnog Kralja započne novu godinu. Ovaj je običaj bio počeo ili svrhom XVI. ili početkom XVII. vijeka.[2])

Svakoga petka kroz korizmu izlagali bi Dominikanci Presv. Sakramenat puku na klanjanje; dapače i *svaki dan kroz korizmu*, dok bi se pod večer svečano pjevao »*Completorium*«. Za svijeće, koje su se tom zgodom trošile, iz početka su se mislili nekoji plemići; poslije pak sama je vlada pokrivala potrebiti trošak iz javnog erara.[3])

U nekoje dane, kao na *sv. Dominika, sv. Vicenca Ferrerija, sv. Vicenca mučenika,* na *dan obraćenja sv. Pavla* također se je izlagao Presv. Sakramenat, te i tu se davala puku prilika, da iskaže počast Isukrstu u Euharistiji.[4])

Uz dominikansku crkvu prošlih vremena bila je združena i crkva sv. Sebastijana, koja bi sagrađena g. 1466. državnim troškom za vrijeme kuge i predana Dominikancima. U njoj je bila bratovština »*libratorum*« pod zaštitom sv. Barbare. I ova bratovština dva se je puta na godinu brinula za izloženje Presv. Sakramenta u onoj crkvi, a to u *prvu nedjelju* korizme i na *dan sv. Barbare.* Ovaj je običaj već u XVII. vijeku opstojao.[5])

---

[1]) *P. Cerva;* Prolegomena in Sacram Metropolim Ragusinam. Str. 328. Rkp. u dominikanskoj biblioteci.

[2]) *P. Cerva:* Monumenta Congreg. etc. str. 118.

[3]) Id. o. c. str. 119.

[4]) Id. o. c. str. 118.-119.

[5]) Id. o. c. str. 121.

Već sam spomenuo, kako se je u kapeli Rozarija, koja je također pripadala Dominikancima, obavljala pobožnost 40 ura. Nu osim one prigode, još bi se nekoliko puta ondje izlagao Presv. Sakramenat na klanjanje, te je puk revno onamo hrlio. Tako se je ondje izlagao svake *prve nedjelje od mjeseca* a to od velike mise do večernje. Ovaj je običaj bio započeo g. 1634.[1]) U *zadnji četvrtak poklada* također se je običavalo izložiti u onoj kapeli Oltarski Sakramenat, a tom namjerom, da se puk odaleči od pokladnih nereda, a približi više euharističnom Kralju. I ovaj običaj potječe od g. 1698.[2])

Napokon u istoj kapeli od Rozarija izlagao se je svečano Presv. Sakramenat u *treću nedjelju aprila.* Kad je ovo uprav započelo, ne zna se.[3])

—⋅⋅—

Još ću sa malo riječi spomenuti pobožnost starih Dubrovčana prama Oltarskom Sakramentu u privatnom životu; premda iz onog javnog čašćenja, što smo gori vidjeli, pravom možemo zaključiti, da su u tom pogledu i privatno pobožni bili.

Prvog svjedoka njihove privatne pobožnosti prama Euharistiji navodim *Filipa de Diversis.* On kaže, da su njegovi savremenici u Dubrovniku tako pobožni bili, da je muškim i ženskim prva briga u jutro svakoga dana bila ta, da najprije slušaju svetu misu i tako započnu dan sa Isukrstom.[4]) Znak privatne pobožnosti prama Oltarskom Sakramentu kod starih Dubrovčana jest i to, što su osobito nastojali imati one ostatke svijeća, koje su gorjele preko sv. mise. Te su ostatke oni revno čuvali a mjesto njih cijele svijeće poklanjali za misu.[5]) Još jedan dokaz privatne pobožnosti i pouzdanja Dubrovčana prama Isukrstu u Oltarskom Sakramentu nalazim i u tomu, da kad bi se ko razbolio, utekao bi se Isukrstu u Euharistiji, kao liječniku duše i tijela. Bio je naime običaj još u XVIII. vijeku, da bi se za nemoćnike na nekijem oltarima izlagao Presv. Sakramenat, i za vrijeme izloženja Boga bi se molilo za nemoćnika.[6]) — Napokon potvrđuje nam pri-

---

[1]) Id. o. c. str. 120.

[2]) Id. o. c. str. 121.

[3]) Id. o. c. str. 121.

[4]) O. c. str. 92.

[5]) *P. Cerva:* Prolegomena etc. str. 329.

[6]) *P. Cerva:* Monumenta etc. Saecul. Primum, — str. 119. — 120.

vatnu pobožnost starih Dubrovčana prama Oltarskom Sakramentu i *bratovština* Tijela Gospodinova ili *Presv. Sakramenta* koja je bila utemeljena u katedralci još u XVI. vijeku. Pošto bratovštini bijaše jedini cilj, — kaže K. Vojnović[1]) —, iskazivanje časti najuzvišenijemu vjerozakonskom Otajstvu, upravitelj i članovi bratovštine bili su najotmeniji pretstavnici triju razreda grada: svećenici, vlastela i građanstvo Antoninâ i Lazaninâ. Glavni joj je zadatak bio, osim prikazivanja časti Presv. Otajstvu, svečano sudjelovanje kod pričešćivanja bolesnika.

U kratko da kažem: javno i privatno stari su Dubrovčani revno častili Isukrsta u Oltarskom Sakramentu; oni su Mu se i u javnim i privatnim potrebam utjecali; oni su mu ljubav i odanost, čast i poštovanje i javno i privatno iskazivali.

---

[1]) *Dr. K. Vojnović:* Bratovštine i obrtne korporacije u republici dubrovačkoj od XIII. do konca XVIII. vijeka. Sveska I. Na svijet izdala jugoslav. akademija z. i u. U Zagrebu 1899. — Str. XXIII.

II.

Atentat na vjeru starih Dubrovčana.

Šesnaesti vijek bio je koban za vjeru katoličku! Njemački pseudoreformatori svojim vjerskim novotarijam uskomešaše skoro cijelu Evropu, pomutiše čistoću vjere, otrgnuše mnoge od katoličke Crkve! Valovi *pseudoreformacije* ne poštediše ni Dubrovnika!

Između vjerskih zabluda protestantizma poznata je i ona o Euharistiji, kojom niječe realnu nazočnost Isukrstovu u Oltarskom Sakramentu. I ova zabluda dakle zaprijeti čistoći vjere starih Dubrovčana; i ovom zabludom pokušaše, da unište njihovu vjeru u nazočnost Isukrstovu u Euharistiji. Ali uzalud! Tvrda je bila vjera starih Dubrovčana: velika je bila njihova ljubav i harnost prama Isukrstu!

Vlada Dubrovačka skoro revnija od same crkovne vlasti, netom opazi, da su se heretične zablude počele po gradu širiti, na 12. oktobra 1545. sastane se u Veliko Vijeće, te odredi, da se pozove vikar nadbiskupov, koji skupa sa biskupom stonjskim i sa dva redovnika Franjevca i Dominikanca imao bi dva puta na sedmicu sastati se i istraživati, osjeća li ko po luteranski, drži li ko luteranskih knjiga ili brani li njihove nauke. Onda neka se povede istraga i javi Velikom Vijeću, da se tako krivi mogu kazniti po crkovnim zakonima. A pošto je bila sumnja pala na neke, da su već pristali na hereziju, te da ne opslužuju zapovijedi crkovne glede godišnje ispovijedi i pričesti, u istoj naredbi određuje se, da se i glede toga pozove vikar nadbiskupov, da izdade naredbu, da se mora svak ispovjediti jednom na godinu, kako to Crkva naređuje. [1])

---

[1]) *P. Cerva:* Sacrae Metropolis etc. Tomi Primi Pars Tertia, — str. 373. — Odredbu Vijeća Umoljenih vidi: *Vojnović:* Crkva i Država u dubrov. Republici, str. 170.

Kako ovog puta tako u više navrata u šesnaestomu vijeku nalazimo dubrovačku vladu, gdje budno bdije, da ostrani svaki heretični napadaj na vjeru katoličku. A takovih napadaja ili bolje pokušaja, da prodre protestantizam u Dubrovnik, u onome vijeku bilo ih je često. Ali proti tim pokušajima ni Crkva, ni Država nijesu ostale prekrštenih ruka. Uz Crkvu bdije i Država nad čistoćom vjere. Tako vidimo između ostaloga, kako u Vijeću Umoljenih na 5. marta 1550. bi zaključeno, da se moraju imenovati *oficijali,* koji će skupa sa nadbiskupovim vikarom postupati proti onim, koji drže sa Luterom. Ti suci bjehu imenovani na 26. istog mjeseca. [1])

I u sedamnaestom vijeku nalazimo jedan pokušaj, da se uništi vjera u Euharistiju u Dubrovniku. Ovaj pokušaj bio je možda najopasniji, jer se je u potaji radilo a tom namjerom, da se ugasi vjera u Oltarski Sakramenat u grudima dubrovačke mladeži, i da se je otrgne od vjere njezinih otaca. Ali se izjalovi i ovaj pokušaj. A evo kako!

Godine 1625. bio je učiteljem lijepih znanosti u Dubrovniku neki učeni stranac. Ovaj učitelj bio je pristaše Kalvinove nauke, a da to nitko nije znao! Podučavajući dubrovačku mladež, on joj je malo po malo uštrcavao u dušu i heretične nauke Kalvinove. Za ovo dakako nije znala ni crkovna vlast, ni Senat, pak ni sami roditelji. Ipak stvar brzo dođe na vidjelo! — Neki mladi plemić od oca upozoren, da pristupi na sakramente ispovjedi i pričesti za neki blagdan, ne htjede to da učini. Ispitan, pronađe se, da je već bio opojen heretičnim zabludama. Prinuđen od javne vlasti, oda heretične nauke svoga učitelja i sazna se, da je već toliko mladih plemića pristajalo uz zablude Kalvinizma. Učitelj, kad opazi, da je otkriven, znajući kakova ga kazna čeka, potajno brže bolje pobjegne iz Dubrovnika. Ova zgoda učini, da odonda Dubrovčani ne htjedoše više da povjere naobrazbu svojih sinova nijednom strancu a još manje nepoznatoj osobi; [2]) a pri tomu najviša im bila briga, da očuvaju čistu i neokaljanu vjeru svojih

[1]) «Creentur officiales, qui cum Vicario Archiepiscopi procedant in causis tenentium cum Luthero». — *Consil. Rogat.* 1550. die 5. Maji, apud *P. Cerva: Monumenta* Congregationis etc. Saeculum Tertium, str. 178.

[2]) *P. Cerva:* Sacrae Metropolis etc. Tomi Primi Pars Quarta, str. 309-310.

sinova. Ovim korakom htjedoše, da im i sinovi ostanu vjerni i odani Isukrstu u Euharistiji!

Nego i koncem osamnaestoga vijeka jedan strašni, tajni neprijatelj vjere katoličke bijaše se uvlačio u Dubrovnik! Onaj neprijatelj radeći u potaji proti vjeri, nastojao je, da uništi ljubav i čast prama Isukrstu u Oltarskom Sakramentu. Taj neprijatelj bijaše *framasunstvo!* I u Dubrovniku ono bijaše u potaji našlo odziva; i u Dubrovniku framasunstvo imađaše nekoliko svojih pristaša! I proti ovom neprijatelju dubrovačka Vlada ne ostane nemarna.

Malo dana prije svoga pada Senat dubrovački namjerom, da se opre framasunstvu i po tomu da očuva ljubav i čast prama sv. Euharistiji, izdade naredbu za uskrsnu ispovijed pod prijetnjama, za vlastelu lišenja vlasteostva, za činovnike službe i plate tko ne bi o Uskrsenju pristupio Svetoj Trpezi. [1])

I tako do zadnjeg svog daha dubrovačka Vlada ostane vjerna Isukrstu u Oltarskom Sakramentu uzdržeći neokaljanu vjeru svojih pradjedova!

[1]) *Dr. L. Vojnović:* Pad Dubrovnika. Knjiga druga, str. 74.

III.

Euharistija opjevana od starih Dubrovčana.

Vjeru i ljubav starih Dubrovčana prama Oltarskom Sakramentu dokazuju nam i njihovi pjesnici! — Dok Luter, Melanhton, Kalvin, Zvingli ruše prastaru vjeru u Euharistiju, Dubrovčani ne samo bdiju, — kako vidjesmo, — da im se te novotarije ne uvlače u njihov grad; nego u onom vijeku njihovi najveći pjesnici davaju oduška svojoj vjeri i pjevaju slave Isukrstove u Euharistiji. Tu mi nalazimo ne samo svećenike nego i svjetovnjake, kako se, regbi, natječu, da pjevaju euharistične slave. Za potvrdu ovoga ja ću samo nekoje navesti.

U šesnaestome vijeku pjesnik *Pelegrina i Posvetilišta Abramova,* — **Mavro Vetranić-Čavčić** — pjevao je također i slavu Isukrstovu u Oltarskom Sakramentu. — Onamo na sinjem moru, — na otoku sv. Andrije —, on je spjevao dosta nabožnih pjesama. Pjevao je božanstvu, pjevao Isusu, prečistoj Djevici, svome anđelu, pak nije mogao, a da ne zapjeva i Isusu u Oltarskom Sakramentu!

U *pjesanci vrhu Očenaša* parafrazirajuć prošnju: *kruh naš svagdanji daj nam ga i danas* on ovo tumači i o Euharistiji, te na ime pokajanog grešnika moli Isusa:

Molim te pridrago, Jesuse izbrani,
čin' da me tve blago u kruhu sahrani,
ti moj duh nasiti brašanca svetoga
i žednu da' piti kladenca živoga,
ne od vode studene, ner koja izvira
od krvi blažene, ka zlobe opira.

Ono brašno nije ono, što je padalo s neba i hranilo mnoštvo u u pustinji; niti je ono voda, što je protekla također u pustinji iz suhog kamena, već

Jezuse ner si ti taj krušac i voda,
ki mnoštvo nasiti od mnozijeh naroda,
ter milos ne krati, Jesuse medeni,
ki tijelo obrati u krušac blaženi,
da lačni blaguju prisvetoga blaga
neka se raduju s tobome jednaga.

Ovaj kruh treba blagovati bez grijeha, da se oćuti sladost i da se čovjek konačno spasi, inače:

tko li ga vazima u grijehu, sude̵n jes
i sebi zažima na grlo pakljen vez.

I ako je ovaj kruh jedan, ipak može da nasiti cio svijet:

Nu iskusit tko more, tko li će darov taj
da jedan kruh more nasitit vas svijet saj!

S toga

I ako se razdvoji i dijeli u sto dil,
cio vazda lie stoji, kako je pridje bil![1])

U pjesmi *Tijelu Jezusovu* pjeva realnu nazočnost Isusovu u Euharistiji počimajuć ovim riječima:

Blaženi budi kruh, u komu nie ino,
ner boži živi duh a trojstvo jedino.
Blaženo toj tijelo, gdi je sam Bog živući,
koje je sve cijelo a u mrvah budući;
u mrvah cijelo jes i cijelo u cijelu,
vas je pun vrh nebes i u svakom pun dijelu.

Onda kliče:

Blaženi hip i čas, kad nam se objavi
u kruhu vječna slas od rajske ljubavi;
ter tko ga okuša bezgrješno, moj Bože,
blažena ta duša poginut ne može.

Zato moli Isusa.

da bude i njemu tuj milos darovat,
taj krušac blaženi bezgrješno blagovat.[2])

Napokon *pjesanca Jesusu* (šesta) nije drugo nego priprava na dostojnu pričest. U njoj moli Isusa, da pogleda na njegove suze pokornice, jer

Blaženi za-č tvoj kruh ja mislim prijati,
suzami zloban duh kad budem oprati.

On je grješnik zaista, ali zato kaže Isusu:

---

[1]) Izdanje jugoslav. akademije: Stari pisci hrvatski. Knjiga III. *Pjesni Mavra Vetranića Čavčića.* Dio I. Zagreb 1871. str. 368.-369.

[2]) O. c. str. 391.-392.

Ako sâm i grješnik, kladenac nu si ti,
u kom je vječni lik, komù se daš piti:
i željno tko suzi i svoj grijeh opira,
a tvoj kruh okusi, nigdare ne umira.

On grješnik nije dostojan da dođe na slavnu večeru, on će se pod stô skriti i ondje će kupiti mrvice, da njima utiša svoj duh. Kad ga Isus vidi, kako onako nizoko stoji, podijelit će mu možda milost, da i on bude u družbi, što Isus

... brašnom nasiti od tijela svetoga
i žednijem da piti kladenca živoga.[1])

U šesnaestom vijeku pjevao je o Euharistiji i **Nikola Nalješković**, koji, premda zabavljen svjetskim poslovima, ipak je nalazio vremena, da pjeva i bogoljubne pjesme. U poduljoj pjesmi *Razmišljanje vrhu muke Isukrstove* govoreć o zadnjoj večeri, koju Isus učini sa svojim učenicima, pjeva:

I na toj večeri hoteći sebe dat'
svijem koji u vjeri njegovoj budu stat',
tuj način on prvi u crkvi postavi
u tijelu i krvi da ga vik svak slavi;
u tijelo istino svoje kruh obrati
a u krv pak vino, takoj se htje dati,
rad one velike ljubavi, koju nam
nosaše po vike, htje nam dat' sebe sam.[2])

Ustanovljenje sv. Euharistije opjevao je također i **Đono Palmotić** a to u sedmom pjevanju svoje *Kristijade*. Na zadnjoj večeri Isus je uzeo u svoje ruke kruh i vino, pretvorio ga je u svoje tijelo i svoju krv i podao svojim učenicima. Do skora On će se prikazati Ocu nebeskomu žrtva za grijehe svijeta, zato kaže učenicima:

Svetilište, ke vidite
prisvećeno sad po meni,
u naprijeda vi činite
na isti način, moji ljubljeni.

Euharistija postala je posvetilište novoga zavjeta i zato:

---

[1]) O. c. str. 398.-399.
[2]) Izdanje jugoslav. akademije: Stari pisci hrvatski. Knjiga V. *Pjesme Nikole Dimitrovića i Nikole Nalješkovića.* Zagreb 1873. str. 127.

Svetilišta ova od tada
slavnom stvorcu svega svijeta
mješte krvi krotcijeh stada
prikazuje crkva sveta.

U ovom posvetilištu na riječ svećenikovu kruh se i vino obraća u tijelo i krv Gospodinovu:

I tu tako božije u tijelo,
nebo i zemlja čim čudi se,
obraća se brašno bijelo,
vino u čistu krv stvori se.

Napokon zaključuje poput sv. Tome Akvinskoga:

Posvećenju velikomu
svi se verni poklanjaju
i zakonu čas novomu
svi zakoni stari daju.[1])

Divne i pobožne pjesme sv. Tome Akvinskoga, kojima on opjeva sv. Euharistiju i kojima se katolička Crkva služi u svojoj liturgiji, da dade počast Isukrstu u Oltarskom Sakramentu, nađoše svoga prevodioca i među dubrovačkim pjesnicima. Ono pet euharističnih pjesama sv. Tome prevede na naš jezik u XVIII. vijeku neumrli opat **Ignjat Đorđić**, te tako i njega možemo da ubrojimo među dubrovačke pjesnike, te opjevaše euharistične slave.[2])

Pjesmu: *Pange, lingua, gloriosi Corporis mysterium,* koju *G. Carducci* skupa sa *Dies irae* i *Stabat Mater* zove tri najviše kršćanske ode,[3]) Đorđić ovako počima:

Pjeva' otajstvo, moj jeziče,
božijega slavna Tijela
kojega se dvorbom diče
Čete višnijeh od anđela.

---

[1]) Izdanje jugoslav. akademije: Stari pisci hrvatski. Knjiga XIV: *Djela Gjona Gjora Palmotića.* Dio III. Zagreb 1884. str. 63.-64.
[2]) Pjesme su štampane g. 1728. u knjizi: *Usdasi Mandaljene Pokornice u spilli od Marsiglje. Spjevani po D. Ignaziu Gjorgi opatu Melitenskomu. K' eemuse josc raslike Pjesni duhovne i djelloispravne, sloscene od Istoga, prilagaju.* — In Venezia, MDCCXXVIII. Na strani CXXI.: *Istomacegne od pet Pjesnji S. Tome od Aquina visce prislavnoga Tjela Isukarstova.*
[3]) *G. Carducci:* Dello svolgimento della letteratura nazionale u *Civiltà Cattolica,* 19. Giugno 1909.

Pjevaj i Krv bez procjene,
ku za otkup ljudske zlobe
proli od svijeta kralj, blažene
plemenite rod utrobe.

Himnu: *Sacris solemniis juncta sint gaudia* počima

Blagdan ovi nad sve ostale
radostima združen budi;
ter iz srca svijeh od ljudi
primaj svake časti i hvale.

A onu: *Verbum supernum prodiens.*

Riječ privišnja, Bog od Boga
svoga iz raja ishodeći,
i pristolje ne ostaveći
kê mu je ob desnu Ćaćka svoga.

Napokon onu divnu *sekvenciju*, — *Lauda Sion Salvatorem* —, što se pjeva preko svete mise, i u kojoj je sv. Toma izrazio svu svoju nauku, što je napisao u *Summa theologica III. P.*, o Euharistiji, Đordić ovako prevađa:

Crkvo općena s' čistom vjerom
pjevaj tvoga Spasitelja;
i vojvodom i pastijerom
naricaj ga sred veselja.

Naš je pjesnik preveo i onu pobožnu i dobro poznatu pjesmu o Euharistiji sv. Tome: *Adoro te supplex, latens Deitas,*[1]) a počima:

Ponižno klanjam ja te
Boga očita i skrovena:
Čijem istino sakriva te
od prilika ovijeh sjena.

Još bi mogao, da spomenem nekoje druge dubrovačke pjesnike ili pisce, te pjevaše ili pisaše o Euharistiji; kao *Serafina Bonu, Sabina Bobalia, Rajmunda Kunića, Inocenca Aligrettia*, ali ovo nek bude dosta!

Zaslužilo bi također, da ovdje spomenem i *umjetnost*, kojom se stari Dubrovčani u obilnoj mjeri poslužiše, da iskažu počast Isukrstu u Oltarskom Sakramentu. U tom pogledu dosta bi nam moglo kazati ono divno i krasno crkovno posuđe, što se

[1]) Ovu pjesmu pod naslovom: *Pjesan božanstvu* objelodanio je *Josip Milaković* u: *Hrvatska Pjesma. Izbor umjetnog pjesništva za puk.* Zagreb. 1907. str. 114. Izdalo Društvo sv. Jeronima.

nalazi po raznim dubrovačkim crkvama. *Zlatarstvo* osobito kazalo bi nam, kako su se njime stari Dubrovčani služili u čast i slavu Oltarskog Sakramenta; a i same glasovite *dubrovačke čipke* znale bi nam pričati, kako su i njih u tu svrhu upotrebljavali. Ali za sve ovo hotjela bi se posebna studija, zato ja se zadovoljavam samom spomenom!

Iz svih pak ovih euharističnih uspomena jasno proizlazi, da je kroz prošle vijekove u Dubrovniku lijepo i bujno cvala pobožnost prama Oltarskom Sakramentu, da su stari Dubrovčani živom vjerom ljubili i častili Isukrsta u Euharistiji! — Treći dakle euharistični sastanak, koji će se nastajnog mjeseca držati u Dubrovniku, pravom možemo označiti kao nastavak starih dubrovačkih tradicija u tom pogledu. Ovim euharističnim sastankom, kazao bih, ispunjaju se želje i namjere starih Dubrovčana još iz XV. vijeka, koji, — kako vidjesmo, — htjedoše, da se blagdan Tijela Gospodinova bude uvijeke sjajno častio, eda tako i kod njihovih najpoznijih potomaka bude živa uspomena tolikih čudesa i dobročinstva, što oni primiše od Isukrsta u Euharistiji. Ovaj dakle euharistični sastanak mora da pozdravi sa ushitom i zadovoljstvom svaki pravi i iskreni Dubrovčanin.

Dao Bog, da ovim sastankom još više oživi vjera prama Isukrstu u Euharistiji kod današnjih Dubrovčana a tako isto i kod cijelog našeg naroda!

Dokumenti

A.

Ordo festivitatis Corporis domini nostri Jesu Christi.

Anno a Nativitate domini Millesimoquadringentesimo vigesimo secundo. Indictione quintadecima, die terciodecimo Junij. In dicto maiori et generali consilio de mandato nobilis et sapientis viri domini Clementis de Resti honorabilis Rectoris Ragusii et eiusdem Minoris Consilij ad sonum campane loco et more solitis congregato. In quo interfuerunt Consiliarij nonaginta sex, captum et firmatum fuit LXXXXIII ex ipsis Consiliarijs ut infra, videlicet:

Havendo respetto al dì della festa del corpo del nostro signor Jesu Christo, ch' è più excellente dell' altre feste et così si conviene degnamente honorare oltra ognaltra festività, come vedemo fare per tutte le buone citadi per li perfecti e buoni christiani, azochè Idio onnipotente per sua misericordia e gratia conservi questa Cità in sanità, buono stato et pacifico regimento sempre de ben in meglio, statuimo et ordenemo che nel sopradetto dì della festa del corpo di Christo ogn' anno in perpetuo tutte le processioni, preti e frati de zascuna regola nella nostra Catedral chiesa de Santa Maria quella mattina si debia adunare et congregare. Et messer lo Rector chi in quello tempo se troverà debia fare sonare al gran consiglio e così congregato debiano con li dopieri acesi in mano andar a Sancta Maria. Et de li partendosi le processioni con lo Corpo di Christo lo debono acompagnare con li dopieri acesi in mano, come di sopra et circundar quella via, com' è usato fino chè sarano tornate alla Chiesa de Sancta Maria predicta. Li quali dopieri che porterà Messer lo Rectore et li nostri salariati, li quali usano portare dopieri alla festa di Messer san Biaxio, over alcuno forestiero fosse invitato per lo consiglio pizolo, tutti li sopradetti dopieri siano a spese del nostro Comun di peso di libre due per zascuno, salvo quello si porterà per Messer lo Rector, che sia di libre tre. Li quali dopieri sieno oferti alla chiesa de Sancta Maria et debino stare acesi dopieri quaranta, quanto durarà la messa magiore. E li dopieri che portarano

quelli del gran consiglio debian comperare zascuno il suo alle sue spese de libra una il meno, e più, segondo che a lor piacerà et accompagnare in Corpo di Christo come di sopra si dice, infino che tornerà a Sancta Maria. Li quali tutti dopieri si debiano dividere per quarto, delle quali parti l' una sia de Messer lo Arcivescovo dela Cità di Ragusa, l' altra de Capitolo dei Canonici de Sancta Maria, la terza pervenga alla fabrica di sancto Biaxio et la quarta sia delle Regole, zoè de Frati Predicatori e de quelli di san Francesco. E chi contrafacesse a non venire o non portare i dopieri, come se dice di sopra, cada in pena de yperperi cinque per zascuno contrafaciente di quelli che sarano in Ragusa et non habi scusa chi va per piaza; voglando che quelli che dormirà in Ragusa quella notte precedente alla festa non vada fuori della Citade avanti che porti il dopiere. E se alcuno di pizolo o di gran consiglio non venisse per alcuna sua infirmità e non si scuserà quello di per se o per altre jurando per sacramento per infirmità non esser possuto venire, statim quello tale in yperperi cinque debitore se scriva nella Camera del nostro Comun, da esser scossa incontenente per Messer lo Rectore. Et el detto messer lo Rectore non se facia poliza del suo salario, se prima quella non averà rescossa in sua conscientia digando che non sa alcuno che abi contrafatto oltra quelli haverà scosso.

Liber Viridis, cap. 177. — u arhivu okružnog c. k. Suda u Dubrovniku.

B.

Die VIII. Junij 1465. Prima pars est de ordinando, ut ordinamus, quod de caetero perpetuis temporibus observetur vigilia gloriosissimi Corporis Christi, et quod non possit fieri macellum, nec carnes vendi possint in dicta vigilia, et Dominus Rector cum minori Consilio debeant rogare Reverend. Domin. Vicarium Reverendissimi D. Archiepiscopi nostrum, quod edicat observantiam dicte vigilie per civitatem et totam Dioecesim suam; et hoc ob reverentiam tanti festi, et ut ob devotionem Civitatis nostre, flagellum epidemie, quod jam pullulare incaeperat a nobis misericorditer avertatur. Quod festum cum ab omnibus Christicolis merito observari, et summa veneratione teneri debeat, tum praecipue a civitate nostra, que ipsis oculis conspexit dictam epidemiam in tali festo cessasse; et que vidit truculentissimum hostem Mahometem Turcorum imperatorem, qui in ruinam nostram properabat, et in sanguinem nostrum debachari statuebat, dicti festi die suum venenosum mutasse propositum, et ex hoc dicti festi vigilia coli, venerari et observari tanta

diligentia debet, ut tantorum benefeciorum et miraculorum memoria ad posteros nostros continuis temporibus transferatur, et ut etiam imposterum civitas nostra majora suffragia sperare et consequi possit per eius misericordiam, sub cuius nomine et vocabulo dictum festum a sacrosancta Ecclesia statutum est.

Consil. Rog. 1465. — u arhivu dubr. republike.

C.

Die VIII. Junij 1465. — Secunda pars est, quod non Sacerdotes de caetero portare debeant Umbellam super Corpus Christi, sicut hactenus portaverunt, sed Nobiles ipsam Umbellam de caetero portare debent.

Prima pars est, quod D. Rector cum Minori Consilio portare de caetero debeant dictam Umbellam et Advennae digni Catholici, qui D. Rectori et Minori Consilio viderentur.

Cons. Rogat. 1465. apud *P. Cerva:* Sacrae Metropolis Ragusinae Tomi Primi Pars Altera, — pag. 24.

D.

Die 16 Mensis Januarij 1691. La prima parte è di far voto che in perpetuo si debba fare alli 9 Genaro, giorno in cui si scopri il mal contagioso, la processione con l' intervento del conseglio di Pregati con torce, nella quale si debba portare il Legno della Santissima Croce e le Reliquie del glorioso San Biagio Nostro Protettore, affine di divertire con questo atto di divotione l' ira divina da questa Città e Stato.

La prima parte di terminare, che cessato che sarà il male, debba l' Eccellentissimo Minor Conseglio stabilire il giorno, in cui si facci l' esposizione del Santissimo per l' oratione di 40 hore, e l' Eccellentissimo Maggior Conseglio con quella formalità che si pratica il giorno della festività di Corpus Christi con le torci intervenire nella processione, in cui il primo giorno si porti il Santissimo; il secondo giorno si debba far medesimamente la processione con intervento del Conseglio di Pregati, nella quale si porti il Legno della Santissima Croce, l' Imagine della Madonna, le Reliquie di S. Biagio nostro Protettore e l' Imagine con la Reliquia di S. Filippo Benizij, a cui prendiamo per Avocato della nostra Republica, acciochè accresciutoci anche il suo patrocinio appresso S. D. M. possiamo per mezzo dell' intercessione d' un Santo così miraculoso esser assistiti dalla divina Misericordia. Il terzo giorno finalmente

si facci la processione con l' intervento dell' Eccellentis. Minor Conseglio, nella quale si porti solamente l' Imagine della Madonna, e doppo la Messa si canti il Te Deum in rendimento di grazie compartiteci dalla divina Clemenza.

(Ovaj zaključak senata nalazi se u knjizi: *Diversorum 1691-1693,* na str. 48, u arhivu biskupije dubrovačke).

E.

Ordini fatti in tempo di peste.

. . . .

. . . .

Circa l' esposizione del Santissimo nella V. Catedrale. (Sv. Vlaho).

Il Sacerdote che averà la mattina cantata la Messa sia tenuto di far la funzione dell' esposizione. Questa sinchè il male non vada crescendo, si farà all' hora solita delle ventitre per la divozione del popolo. Quando poi crescesse il male, basterà che si facci doppo l' uffiziatura. A questa esposizione da farsi inviolabilmente ogni sera doveranno assistere con le cotte tutti i Preti delle due classi.

. . . .

. . . .

Circa l' ammistrazione del Sacramento dell' Eucharistia.

S' è risoluto, che si proceda con la seguente distintione. Il Paroco [illegible]verà tralasciare d' ammistrarlo in questi due casi: o se vi potesse essere pericolo assai grande della sua vita, potendosi dar il male totalmente contagioso, che non potesse aministrarlo senza il sudetto pericolo. Il secondo caso quando l' appestato fosse in stato tale, che non senza grave pericolo che cadesse il Santissimo, potesse riceverlo. Eccetuati questi due sudetti casi, sarà tenuto il Paroco ad amministrarlo con istromenti, o delle forbici, o del cuchiaro, avertendo che il sacramento della Penitenza è tenuto il Paroco amministrarlo sempre, ancorchè vi fosse pericolo della sua vita, usando pero le dovute cautele.

. . . .

. . . .

Circa il modo di mettere gl' Altari portatili in luoghi publici per la Santa Messa.

Quando il male crescesse, si stima opportuno. che vi siano simili [illegible] Altari, per sodisfare la divozione de' Fedeli. Uno si potrebbe metter den- [illegible] il Portico della Dogana; altro Altare si potrebbe accomodare nella [illegible] di S. Ignazio.

Circa l' esposizione del Santissimo ne' presenti bisogni.

Oltre l' esposizione da farsi nella Chiesa di San Biagio, s' esortano i Padri Superiori degli Ordini a farlo esporre ogni sera nelle loro Chiese con l' essistenza dei loro Religiosi.

. . . .

Knjiga: *Diversorum 1691.-1693.* str. 45.-47. u arhivu biskupije dubrovačke.

F.

Invito generale per le processioni da farsi in rendimento di gratie per la liberatione del contagio.

Essendosi compiaciuta la divina Misericordia di liberare affatto questa città dal morbo contagioso, abbiamo Noi obligazione troppo precisa di porgere all' Altissimo le maggiori humili gratie che possiamo, fra le quali una sarà di adempire il decreto fatto dalla solita pietà dell' Eccellentissimo Pregaij sotto il 16. Genaro prossimo passato. Si farà dunque con immenso nostro giubilo Domenica prossima della Santissima Trinità la prima Processione, il Lunedì seguente la seconda, e Martedì la terza. Nella prima si porterà il Santissimo; nella seconda il Legno della Santissima Croce, l' Immagine della Beatissima Vergine, le Reliquie di S. Biagio Protettore, e quelle di San Filippo Benizij, Avocato di questa Eccellentissima Republica; e nella terza si porterà di nuovo la Beatissima Vergine.

Siamo più che certi, che ciascheduno, purchè non sia legitimamente impedito, vorrà intervenire a queste tre solenni Processioni con render à Sua Divina Maestà con questi tributi d' osseguio quelle gratie, che siano tenuti, avendo Iddio fatto spiccare sopra Noi tutti con miracolo inaudito la sua gran clemenza e non possiamo persuaderci che alcuno di qualsiasi condizione deva trascurare d' intervenire a queste Processioni di giubilo, avendo Noi con infinito nostro contento veduto, che questa Città non è inferiore nella pietà a niuna dell' Italia, e preghiamo a tutti la pienezza della divina gratia. Dalla nostra Residenza questo dì 4. Giugno 1691.

Knjiga: *Diversorum* 1691.-1693. str. 70. u arhivu biskupije dubrovačke. — Ove procesije ipak nijesu se obavile u nedjelju Presv. Trojstva, već u slijedeću nedjelju poslije Tijelova.